

אלו אלא במקרים מעטים. המשפטים הבאים יש בהם להמחיש ביתר תוקף את הערכת מהר"ם ברבי: „קבלתי מכתבו השלישי(ת) ע"ד העגונה אשת אביגדור. והאמת אגיד כי הייתי נבוכ אם להשיב או לשתוק. כי אמרתי אחר שכבר הסכמתי במכתבי על שריות[א] דהך איתת[א] ואנחנו שוים לדינא רק חלוקים בטעמים ורום מעל[תו] רוצה לחזק דבריו הראשונים טוב לי לשתוק ולהיות שתיקה כהודאה דמי, כי דברי מעל[תו] חביבים עלי וגם אני תפץ בהצדקו. רק אם ה' הדבר נוגע לדינא, לפני חנף לא יבוא והייתי מוכרח לומר האמת לפי מה שהוא, אבל בעסק הפלפול טוב לי תורת פיהו ואתן לו הנצחון. אבל אח"כ נתישבתי פן ידינני לכף חוב כאילו ח"ו אני חושש להשיב ולכן מוכרח אני להשיב ושוב האמת יורה דרכו, כי הוא האהוב מן הכל" 64. מהר"ם ברבי נפטר ביום ה' מנחם-אב תקמ"ט (1789) 65.

מלבד שלושת רבני פרסבורג הנזכרים הדפיסו חיבורים גם שלושה מלמדני פרסבורג, שרק אחד מהם, ר' איציק שאכרלס, ישב על כס התוראה, כדיין. אולם נזכרים בסדר כרונולוגי ונתחיל בר' דוב בער ב"ר אורי שרגא פייבל, שהדפיס את ספרו באר טוב (אלטונא תצ"ז), הכולל חידושי תורה בדרך הפילפול והחידוד „לחדד התלמידים", סוג ספרות שהיה מקובל מאד בין הלומדים בתקופה זו. מתוך הסכמת מהר"ם א"ש בעל פנים מאירות משנת תצ"ב אנו למדים, שהמחבר תורתו היתה אומנתו, אך לא צויין תפקידו במסגרת קהילת פרסבורג. מן הסתם לא היה לו תפקיד מוגדר בקהילה, אף-על-פי שקרוב לוודאי התפרנס מן הצבור. הוא היה בבחירתו תלמיד מהר"ם א"ש, וכפי שהוא מעיד עליו היה תלמיד מצטיין „והיה כאיש גבורתו מחדדין לי' שמעתתא". לפני הגיעו לפרסבורג היה המחבר נע ונד: „ממדינת פולין טלטלתי מהסתפח בנחלת ה' גורשתי בדיבוק חברים אשר למדתי... מק"ק פוזנא העיר רבתי מקום מנוחתי ולמדינות אשכנז באתי... ימים שנים רבים שלשה עמם ישבתי, גם שם לא נחתי ולא שקטתי ואמרתי אלך אל מדינות הגר ק"ק פרעשבורג ארץ בני משפחתי, אולי אנכי אעשה שם לביתי" 66. תאריך פטירתו אינו ידוע. אמנם מקום קבורתו בפרסבורג ידוע, אך על קברו נשפך עפר כדי להטמין שם נפטרים אחרים ומצבתו כוסתה בעפר 67.

ר' איציק ב"ר שמשון שאכרלס החל בכתיבת חידושי תורתו עוד לפני בואו לפרסבורג: „מיום שהגעתי לכלל בחרות חשקה נפשי לכתוב מה שחדשתי... והיה לי כרך גדול". אולם בשעת המהפכה בפראג „נאבד ממני כל כתבי וממש חרב חדה היה על צווארי... ובשעה שבאה פקודה על הגירוש נסעתי משם ואחר חתונתי הייתי טרוד ללמוד עם תלמידים גדולים וקטנים" 68. נראה שעם בואו לפרסבורג עסק ר' איציק במלמדות לתלמידים מוכשרים, שהיתה מעין מכינה לישיבה. ברבות הימים, בהכירם בלמדנותו נתקבל לאחד מדייני הקהילה. לאחר מכן הדפיס את ספרו „קרבן אשם", חידושים על עשר מסכתות (זולצבאך תקל"ז). זמן פטירתו אינו ידוע 69.

הצעיר בחבורת המחברים בפרסבורג, ר' יוסף שלמה זלמן ב"ר מאיר, נולד בפרסבורג והתחנך בישיבת מהר"ם ברבי, כפי שהוא מצייין בשער חיבורו הראשון „מנחת עני" (פראג

64 אה"ע סי' נ.

65 נוסח מצבתו באבני בית היוצר, דף ג ותולדותיו שם, דף לט—מב.

66 הקדמת המחבר לספרו באר טוב.

67 אבני בית היוצר, דף טו ע"ב ודף עב ע"ב.

68 הקדמתו לספרו קרבן אשם. הוא הגיע לפרסבורג לאחר גירוש פראג, שאירע ב-46—1745.

69 מצבתו לא נשתמרה והיא לא נרשמה באבני בית היוצר. אין להניח שעזב את פרסבורג, שכן בנו ר' קאפל שאכרלס גר כל ימיו בפרסבורג. עיין י"י גרינוואלד, היהודים באונגריא, עמ' 68.

תק"ם): „תלמיד מובהק מקטן שבקטני תלמידי הרב... מו"ה מאיר ברבי". הוא היה כנראה מבחירי תלמידיו, שכן בהיותו בן יט בחר בו ר' יחזקאל לנדא כחתן לבתו⁷⁰. ספר זה עוסק ב„שיטה אחת מכל השיטות המכונים אצלי“, המוקדשת כולה להלכות רבית, בחריפות ובפילפול חד, ברוח הזמן והמקום. בעל נודע ביהודה השתבח בחתנו והוא הדפיס בסוף ספרו מהדורא קמא חידושי תורה בשמו ומשבחם: „דברי חתני התורני המופלא נר"ו דברים ישרים ונכונים הם ודברי טעם... וכל הני מילי מעליותא ליתאמרי משמי' דחתני ש"י". כעבור שבע שנים מוציא ר' יוסף זלמן חיבור נוסף, אף הוא בשם „מנחת עני" (פיורדא תקמ"ו), אך הבדלי הסגנון שבין החיבור הראשון לשני הוא כהבדל שבין האושר לבין האומללות. במקום ההשתבחות ברבו וחמיו בספר הראשון, בא בשער הספר השני קינה חגה על גורלו המר שהתאנה לו והוא מציג עצמו, והפעם ללא מליצה, כ„איש נכאב ועני". שכן בין הדפסת שני החיבורים נפל דבר בחייו האישיים של המחבר. שלושה בנים שכל, את אשתו, בת הנודע ביהודה, המתוארת כ„מר ממות", גרש זה עתה בחודש חשון תקמ"ז (1786). כתוצאה מגירושיו יצא נקי מכל נכסיו, שנלקחו ממנו לתשלום כתובת אשתו והגיע לעיר פיורדא בעירום ובחוסר כל. את בן חמודו גבריאל איציק „אשר לו נפשי קשורה" נאלץ להשאיר בבית גרושתו ובעת כתיבת הדברים נתבשר „מבן זכר ששמו ממני עדיין נעלם... וה' יודע אם אזכה לראות פניו". הוא מרמוז על „שונאי חנם" שהם שגרמו לטרגדיה המשפחתית „וכאלו דמי הותרה"⁷¹. חותנו לשעבר מוזכר מספר פעמים בחיבורו בקשר לדברי תורה ששמע מפיו, אך אינו מציין את הניתוק המשפחתי אלא פעם אחת⁷². בזמן נדודיו פגש בגדולי הרבנים שבאשכנז ומצא מסילות ללבם⁷³.

איני יודע מה עלה בגורלו של ר' יוסף שלמה זלמן מפרסבורג, היכן התישב ואימתי הלך לעולמו. יתר ספריו, כגון פירושו על הרמב"ם והראב"ד וחקירות הלכתיות, שמזכיר בשער ספרו השני, לא זכה ככל הנראה להביא לבית-הדפוס.

מחברים ממקומות שונים

שבעת המחברים שאת יצירותיהם נציג להלן התגוררו אף הם, רובם ככולם, במערב המדינה. בשנת ת"ק (1740) הגיע לעיר פרייטשטאדט (Galgoc) שבמחוז נייטרא ר' מרדכי ב"ר חנוך יהודה דייטש. בפרייטשטאדט היתה בתקופה זו קהילה ניכרת שמנתה 128 בתי-אב⁷⁴. לפני בואו להונגריה כיהן ר' מרדכי דייטש 16 שנה בקהילת פאלין וגליל טשאסלו

70 בשער ספר מנחת עני (פראג תק"מ): „וכעת אני שותה בצמא דברי... חמי... מהור"ר יחזקאל סג"ל לנדא אב"ד ור"מ דק"ק פראג". יש לציין שספר זה הוא יקר-מציאות ואינו נמצא בארץ. השתמשתי במיקרופילם הנמצא בבית-הספרים הלאומי והאוניברסיטאי מן הטופס שבספריית המוזיאון הבריטי. 71 הקדמת המחבר שנחתמה ביום י אדר תקמו (1787).

72 בדף ט ע"ב: בספר אדמו"ר נודע ביהודה תשובה פ"ב מאריך בזה: בדף כו ע"א: והנה הרב המאה"ג בספרו צל"ח סותר בעצמו במה שכתב בדף ל"ב ע"ב בפסחים. כנראה שיש כאן כוונה עוקצנית. ראשית התואר המאה"ג [=המאור הגדול] שאינו הולם גדול הדור, אלא רב בינוני או קצת למעלה מזה. וכן ההצבעה על הסתירה שבדבריו. בדף מ ע"ב מזכיר ר' יוסף זלמן את חמיו לשעבר בזה"ל: „זה דר' יוסי הגלילי תירץ לי [מי] שהי' אדוני חמי מקדם הרב המאה"ג נר"ו".

73 כגון ר' פנחס הורביץ רבה של פרנקפורט דמיין שר' יוסף זלמן מזכירו בזה"ל: בחזירתי מק"ק פ"פ דמיין בשעת גמר הדפוס ומחמת חיבה יתירה וחביב עלי תורתו של הגאון הגדול אב"ד ור"מ דפפ"ד מצאתי בספרו שניתן לי במתנה" (דף לו ע"א).

74 12 שנה קודם לכן, בשנת 1728, נפקדו בפרייטשטאדט 76 משפחות.